

Neki značajni slučajevi iz istorije forenzičke genetike

Doc. dr Oliver Stojković

Autor je predavač na predmetu Humana genetika na Medicinskom fakultetu u Beogradu i rukovodilac DNK laboratorije Instituta za sudsku medicinu u Beogradu

Dramatični napredak tehnika analize molekula DNK u poslednjim decenijama dvadesetog veka obezbedio je ubrzani razvoj mnogih fundamentalnih nauka, kao i primenjenih naučnih disciplina, između ostalih, i sudska medicine. Primena naučnih metoda u utvrđivanju činjenica od značaja za određeni krivični ili parnični postupak, odnosno u davanju odgovora na pitanje šta se dogodilo, gde i kada se događaj zbio i ko je uključen u taj događaj, što je suština forenzičke nauke, više ne može da se zamisli bez uključivanja veštačenja bioloških tragova analizom molekula DNK.

U ovom tekstu pokušaćemo da se, kroz prikaz nekoliko paradigmatičnih krivičnih procesa, podsetimo istorijata razvoja forenzičke genetike kao naučne discipline čiji se vrtoglavi napredak u tehnološkom smislu može uporediti samo sa savremenim razvojem informacionih tehnologija.

Godine 1985. Sir Alec Jeffreys je otkrio postojanje određenih regiona u molekulu DNK koji u ljudskoj vrsti postoje u ogromnom broju različitih formi. Ovi regioni su označeni kao minisateliti ili VNTR sekvence (uzastopni ponovci promenljivog broja, engl. *Variable Number of Tandem Repeats*), budući da su ovi regioni izgrađeni od kratkih motiva koji se uzastopno ponavljaju veliki broj puta. Pri tome, ljudi se međusobno razlikuju po tome koliko puta se uzastopno ponavlja taj kratki niz. Značaj ovih regiona za biološku identifikaciju ljudi je bio očigledan, jer je zbog njihove ogromne raznolikosti bilo malo verovatno da dve osobe, bez obzira koliko srodne, imaju istu kombinaciju tih regiona. Već 1986. godine, metoda za analizu VNTR sekvenci, koju je A. Jeffreys označio kao metoda otisaka DNK (engl.

DNA fingerprinting) da bi podvukao njihovu jedinstvenost, na sličan način kao što su jedinstveni otisci papilarnih linija prstiju, upotrebljena je da se identifikuje počinitelac dva zločina koji su osamdesetih godina prošlog veka potresali englesku javnost.

Ubistva u Narborou

Kada je 22. novembra 1983. godine u mestu Narborou, u pokrajini Lesteršajer, Engleska, pronađeno telo silovane i zadavljene petnaestogodišnje učenice Linde Man, kriminalistički inspektori FSS-a (Forensic Science Service, britanska vladina agencija za kriminalistička istraživanja) mogli su samo da utvrde da semena tečnost nađena u telu žrtve pripada A krvnoj grupi, koja se inače javlja kod 10% ljudi. Tri godine kasnije, 31. jula 1986. godine prijavljen je nestanak 15-togodišnje Don Ešovort, a njeno telo je otkriveno dva dana kasnije samo kilometar daleko od mesta gde je pronađena Linda Man. Policija je bila uverena da je oba zločina počinila ista osoba, u prilog čemu su govorili i nalazi FSS-a da ubica Don Ešovort ima istu krvnu grupu kao i ubica Linde Man. Glavni osumnjičeni za ova ubistva bio je 17-godišnji Ričard Bakland, sugrađanin žrtava, koji je, iako nije bio sekretor A krvne grupe, priznao ubistvo Don Ešovort, ali je negirao umešanost u ubistvo Linde Man. Uveren u nevinost svog sina, otac osumnjičenog se obratio dr. Aleku Džefrisu, koji je upravo u to vreme na Univerzitetu u Lesteru razvio tehniku DNK otisaka. Poredeći DNK profile dobijene analizom semene tečnosti iz tela žrtava sa DNK profilom uzorka krvi osumnjičenog, Dr. Džefris je potvrdio da počinitelac ovih zločina nije Dik Bakland. Analize su ponovljene i u FSSu i dobijeni su identični rezultati.

U pokušaju da se ovaj slučaj razreši FSS je u toku šest narednih meseci obavio DNK analize iz uzoraka krvi koje je dobrovoljno dalo više hiljada muškaraca starih između 16 i 34 godine iz tri sela u okolini mesta gde su se zločini odigrali. Muškarci koji su odbili da se dobrovoljno podvrgnu testovima, našli su se pod velikim

pritiskom javnosti. Međutim, ni jedan DNK profil nije odgovarao DNK profilu počinioca zločina.

Preokret u policijskoj istrazi obezbedila je dojava jedne žene zaposlene u lokalnoj pekari koja je prisustvovala razgovoru četvorice svojih kolega koji su diskutovali neobično ponašanje 27-godišnjeg Kolina Pičforka, takođe zaposlenog u istoj pekari. Nakon što je jedan od prisutnih mladića rekao da mu je Kolin Pičfork nudio 200 funti da umesto njega da uzorak krvi za analizu, drugi mladić, Ian Keli, je priznao da ga je Kolin molio za istu uslugu, pod izgovorom da je svoj uzorak već dao policiji, navodno umesto jednog prijatelja prethodno optuženog za neko manje krivično delo iz oblasti seksualnog kriminaliteta. Pošto bi policija brzo uvidela prevaru ako bi se Pičforkov uzorak pojavio dva puta u bazi podataka, Ian Keli je pristao da učestvuje u prevari. DNK analiza je ponovljena i ovog puta je dobijeno poklapanje DNK profila Kolina Pičforka i DNK profila sperme iz tela žrtava. Na suđenju je okrivljeni priznao krivicu za ove zločine i osuđen je na doživotnu kaznu zatvora. Ova presuda je označila rađanje forenzičke genetike a Kolinu Pičforku je obezbedila mesto u istoriji pravosuđa kao prvoj osobi osuđenoj isključivo na osnovu DNK dokaza.

Slučaj O.Džej Simpsona

Ogromnu medijsku pažnju u svetskim okvirima forenzička genetika privukla je u sudskom postupku u kome je Orental Džejms Simpson (tada 45 godina), širom sveta poznati glumac i sportista, oslobođen optužbi za ubistvo svoje bivše supruge tridesetpetogodišnje Nikol Braun i njenog prijatelja, dvadesetpetogodišnjeg konobara Ronalda Goldmana.

U noći 12-13 juna 1994. godine pažnju prolaznika privukao je pas Nikol Braun, šapa umrljanih krvlju. Kada su komšije provalile u kuću u Brentvudu,

Kalifornija, u ulici Saut Bandi Dravj br. 875, pronašli su telo vlasnice kuće, grla skoro potpuno prerezanog. Sa njene desne strane ležalo je telo Ronalda Goldmana koji je svratio do gospođe Braun da joj vrati naočare koje je njena majka zaboravila u restoranu u kome je g. Goldman radio. Pored njihovih tela, ležali su ključevi, plava štrikana kapa, pejdžer, krvlju poprskani beli koverat i, bliže telu Nikol Braun, krvlju umrljana leva kožna rukavica. Obdukcija, obavljena 14. juna, pokazala je brojne povrede na rukama Nikol Braun, koje su sugerisale da se žrtva žestoko branila. Ronald Goldman je zaskočen s leđa i uboden 19 puta.

Detektiv Mark Furman je bio 17-ti policajac upisan na spisak lica koja su ušla na mesto zločina te noći. On je Nikol Braun upoznao još 1985 godine kada je ova žrtva pozvala policiju da prijavi svog tadašnjeg supruga, O. J. Simpsona, zbog nasilja u porodici, koje je bio jedan od razloga za razvod braka Simpsona i Braunove, 1994. godine. Kada je doneta sumnjiva odluka da O. Džej Simpson bude lično obavešten o ubistvu svoje bivše žene (porodica Ronalda Goldmana nije obaveštena na taj način), Mark Furman se prijavio da, zajedno sa nekoliko kolega-policajaca, ode do Simpsonove kuće. Ispred Simpsonove kuće bio je parkiran Ford Bronco, a policija je u unutrašnjosti auta, u blizini kvake vozačevih vrata uočila mrlje koje su ličile na tragove krvi. Dr. Henry Lee, poznati forenzičar koga je na suđenju angažovala odbrana, tvrdio je kasnije na suđenju da je ova mrlja mogla biti uočena samo ako je policija otvorila vrata automobila.

Nakon što je otkrio tragove krvi u Fordu, Mark Furman je preskočio zid dvorišta i otvorio kapiju. U dvorišnoj kući, zatečena je ćerka O. Džej Simpsona, Arnela, koja je pustila policiju u glavnu zgradu. Osim nje, u kući se nalazio i Brian Kaelin, prijatelj porodice, koji je rekao da je te večeri sa O. Džej Simpsonom bio u MekDonalds restoranu u Santa Moniki, odakle su se vratili oko 21:40. Vlasnik kuće

nije bio prisutan, pošto je letom u 23:45 otišao u Čikago na skup koji je organizovala Hertz Rent-a-kar kompanija, u čijoj se poslednjoj reklamnoj kampanji pojavljivao O. Džej Simpson. Njega je na aerodrom odvezao šofer taksija koji je po mušteriju došao u prethodno zakazano vreme, oko 22:25, ali je O. Džej izašao iz kuće tek oko 23 sata, sav znojav. Vozač taksija je na suđenju posvedočio da je O. Džej sve vreme vožnje tražio da klima uređaj bude uključen, iako je noć bila hladna.

Policija je u dvorištu kuće pronašla desnu kožnu rukavicu, takođe zamazanu krvlju, pa se policajac Furman vratio do kuće Nikol Braun da proveriti da li ova rukavica čini par sa onom pronađenom na mestu zločina. Nakon toga, Furman se ponovo vratio u kuću O. Džej Simpsona. Ova epizoda je kasnije kritikovana kao mogućnost za unakrsnu kontaminaciju tragova.

Tada istražitelji pozivaju O. Džej Simpsona u hotel u kome je odseo u Čikagu. Na suđenju su policajci kasnije svedočili da je g. Simpson zvučao prilično mirno i da nije pitao za detalje oko smrti svoje bivše žene. Kada se O. Džej Simpson vratio iz Čikaga sledećeg dana, policajac mu je već na aerodromu stavio lisice i odveo ga u kuću Nikol Braun. Tamo je od O. Džej Simpsona uzet referentni uzorak krvi, koji je, umesto u laboratoriju, odnet Denisu Fungu, detektivu koji je obavljao pregled kuće O. Džej Simpsona. Prilikom pregleda kuće O. Džej Simpsona, detektiv Fung je pronašao u spavaćoj sobi plave, krvlju zamazane čarape.

Tužilac je u tom trenutku ocenio da nema dovoljno dokaza protiv g. Simpsona, pa je naređeno da se pusti na slobodu. Policajac koji je skidao lisice osumnjičenom, primetio je da O. Džej Simpson ima zavoj na srednjem prstu leve ruke. Simpson je izjavio da se posekao na staklo u toaletu svoje hotelske sobe u Čikagu. Krhotine stakla su kasnije zaista tamo i nađene.

Kada je tri dana kasnije pozvan kod tužioca na razgovor, g. Simpson se nije

pojaviu. Tog 17. juna 1994. godine 95 miliona ljudi u svetu u živom TV prenosu gledalo je vožnju Simpsonovog belog Forda, za kojim je u laganoj vožnji išla kolona policijskih automobila. Za volanom je sedeo Al Kaulings, prijatelj O. Džej Simpsona, a na zadnjem sedištu sedeo je osumnjičeni Simpson sa pištoljem Magnum koji je prislonio sebi na slepoočnicu. Pored njega bila je kesa sa 8760 dolara, pasošem, lažnim brkovima i bradom. Auto se na kraju ipak vratio u kuću O. Džej Simpsona, gde se osumnjičeni predao policiji. Sutradan je podignuta optužnica za dvostruko ubistvo.

Suđenje koje je usledilo trajalo je 133 dana, 126 svedoka je pozvano da svedoči, a zapisnik sa suđenja je zauzimaio 50 hiljada stranica. Izneto je 857 dokaza. Između ostalog, tužilaštvo je ponudilo sledeće dokaze: Dlake pronađene na majici koju je nosio Goldman, kao i dlake unutar plave štrikane kape, podudarale su se sa referentnim uzorcima g. Simpsona. Dlake u desnoj rukavici pronađenoj u kući O. Džej Simpsona podudarale sa dlakama žrtava. Vlakna pronađena u automobilu su se podudarala sa vlaknima nađenim na desnoj rukavici iz kuće Simpsona i vlaknima sa plave štrikane kape iz kuće Nikol Braun. Plavocrna vlakna nađena na majici Ronalda Goldmana su se podudarala sa vlaknima sa čarapa nađenih u kući Simpsona. Kožne tamnobraon rukavice postavljene kašmirom, veličine XL, kakve su pronađene na mestu zločina i u kući O. Džej Simpsona, proizvodila je firma Aris, a 240 parova takvih rukavica ekskluzivno je prodavano u radnji Blumingdejl u Njujorku od 1989 do 1992. Nikol Braun je takav par kupila 1990. godine, a na dve fotografije, slikane 1993 i 1994. godine Simpson ih je imao na rukama.

Policija je na mestu zločina našla samo jedan tip otisaka cipela koji su kasnije identifikovani kao otisci italijanskih Bruno Malji cipela. Ove cipele su prodavane u 40 radnji po čitavoj Americi po ceni od 160 dolara. Simpson je negirao da ima takve

cipele, ali je na jednoj fotografiji iz septembra 1993 godine nosio upravo takav tip cipela. Međutim, trinaest dana nakon zločina, na lice mesta je došao i dr Li i našao još nekoliko otisaka cipela: na parčetu papira, na kovertu, kao i na fotografijama krvlju natopljenih farmerica Nikol Braun. Ovim je uzdrmana tvrdnja tužilaštva da je samo jedna osoba bila prisutna na mestu zločina.

Iz ukupno 45 tragova krvi utvrđeni su DNK profili. Posebno su bili interesantni tragovi krvi na rukavici nađenoj u kući O. Džej Simpsona, pa je sa ovih rukavica skinuto 11 uzoraka. Samo je jedan trag krvi, pronađen u unutrašnjoj strani rukavice, na nadlanenoj strani domalog prsta, pripadao Ronaldu Goldmanu, dok su ostali tragovi poticali od okrivljenog. Tragovi krvi, pronađeni na stazi u dvorištu kuće Nikol Braun, pripadali su okrivljenom. Ovi tragovi su izuzeti sa mesta zločina 13 juna, pre nego što je uzet uzorak od okrivljenog, što je isključivalo mogućnost namernog podmetanja dokaza od strane policije. Odbrana je kasnije tvrdila da su ovi tragovi krvi propali pre nego što su analizirani, budući da su držani u plastičnoj kesi u policijskom automobilu po velikoj vrućini, a da su podudarajući rezultati sa Simpsonovim posledica laboratorijske kontaminacije.

Krv na čarapama iz Simpsonove kuće poticala je od Nikol Braun. Međutim, odbrana je tvrdila da je ovaj dokaz podmetnut, budući da tragove krvi na čarapama nisu uočili ni detektivi koji su izuzeli čarape iz kuće O. Džej Simpsona, ni eksperti odbrane koji su ih kasnije pregledali, kao ni osoba zadužena za inventarisanje dokaznih sredstava u policijskom depozitu. Pored toga, odbrana je analizom uzorka krvi iz ovih čarapa otkrila prisustvo EDTA, substance koja se dodaje u epruvetu u koju se uzimaju uzorci krvi da spreči koagulaciju. Tvrdnja odbrane je bila da je policija namerno prosula referentni uzorak Nikol Braun na ove čarape.

Novi tragovi krvi su sakupljani i nedeljama nakon zločina. Tako su na primer

u blizini zadnje kapije dvorišta kuće Nikol Braun tek trećeg jula pronađeni tragovi krvi koja je, pokazano je DNK analizama, pripadala O. Džej Simpsonu. I ovaj dokaz odbrana je žestoko napala, budući da su i u ovim uzorcima nađeni tragovi EDTA, te da su generalno ovi tragovi bili u boljem stanju nego tragovi skupljeni neposredno nakon ubistva.

Tragovi krvi u automobilu O. Džej Simpsona su izuzimani najpre 14 juna, a potom i 26 avgusta, više od dva meseca nakon što se delo desilo. Neki tragovi su se podudarali sa Simpsonom, neki sa Nikol Braun, a neki sa Ronaldom Goldmanom. Odbrana je napadala ove dokaze na različite načine: otisak cipele zamazane krvlju Nikol Braun mogao je poticati od policajca Furmana koji je pravo sa mesta zločina, u noći ubistva, otišao u kuću O. Džej Simpsona, ne promeniivši odeću i obuću. Činjenica da su iz Simpsonovih kola nestale neke stvari dok je vozilo bilo u policijskoj garaži, samo je ojačala tvrdnju odbrane da Ford Bronko nije bio bezbedno čuvan u toku ovog perioda.

Advokatski tim odbrane između ostalog prezentovao je i 10 godina stari snimak novinara, koji je istražujući pojavu rasizma u policiji Los Andjelesa, snimio policajca Furmana kako govori da su on i druge kolege u više navrata podmetali dokaze da bi obezbedili osuđujuće presude, pa se potom hvali da je presretao međurasne parove bez posebnog razloga, te da ima želju da „strpa crnce na gomilu i da ih zapali“. Policajac Furman se ubrzo pozvao na peti amandman američkog Ustava, koji mu omogućuje da ne odgovara na pitanja koja ga mogu dovesti u inkriminišuću poziciju pred sudom.

Tehničar koji je uzeo uzorak krvi od g. Simpsona svedočio je da je ukupno uzeo između 7.9 ml i 8.1 ml venske krvi od osumnjičenog. Za DNK analize je izuzeto 1 ml krvi, ali je na potvrdi koju je izdalo toksikološko odeljenje, kada im je krv

dostavljena na analizu, pisalo da su primili samo 5.5 ml. Utrošak preostalih 1,5 ml krvi osumnjičenog nikada nije opravdan.

Istražitelj Fung koji je pregledao mesto zločina, u nekim trenucima, ovekovečenim na novinarskim fotografijama, nije nosio rukavice u momentima kada je trebalo da ih nosi. Na sudu su mu postavljena i pitanja o tome zašto je uzorke tragova krvi stavio u plastične kesice kada je to moglo da uništi ove biološke tragove.

Na suđenju se pojavio i prof Brus Vir, svetski poznati statističar, koji je interpretirao verovatnoće slučajnog podudaranja DNK profila osumnjičenog i žrtava sa DNK profilima iz tragova sa lica mesta. Veče pre svedočenja, prof. Vir je dobio zahtev od suda da svoje statističke proračune ponovo preradi i da ih prilagodi tako da uključi mogućnost prisustva i četvrte, nepoznate osobe. Trivijalna greška u proračunu, učinjena u brzini, nije promakla advokatskom timu odbrane, i čitavo svedočenje, koje su mnogi pravnici ocenili kao suviše kompleksno za sud, odbačeno je. Odbrana je, pozivajući se na navodnu kokainsku zavisnost Nikol Braun, uvela kao mogućeg izvršioca neidentifikovanog dilera drogom.

O. Džej Simpson je odlukom porote oslobođen.

Slučaj Helge Čevari iz Malog Idoša

U jednom od prvih sudskih procesa u našoj zemlji koji su uključivali dokaze zasnovane na DNK analizi bioloških tragova, Velibor Rapajić je najpre, na osnovu DNK analiza semene tečnosti iz vaginalnog brisa žrtve prikupljenog tokom obdukcije, sprovedenih na Institutu za sudsku medicinu u Novom Sadu, kao i grafološkog veštačenja rukopisa na papirićima nađenim na licu mesta, osuđen u Okružnom sudu u Subotici za silovanje i ubistvo studentkinje Helge Čevari iz Malog Idoša. Međutim, kontrolne DNK analize sprovedene u policijskoj kapetaniji u Budimpešti, negirale su ovakvu mogućnost. Na ponovljenom procesu, nakon svedočenja autora ovog teksta, iz

trećeg veštačenja određenog zbog neusaglasivih razlika iz prva dva veštačenja, Velibor Rapajić je oslobođen optužbi, budući da su dobijeni rezultati koji su potvrđivali mađarski nalaz.

Skoro dve godine nakon tog događaja, na osnovu fotorobota sačinjenog prema opisu napadača koji je u policiji dala žrtva jednog drugog pokušaja silovanja, koja je uspela da preživi napad, priveden je Skender Mehmeti nastanjen u Subotici. Budući da je policija, zaključujući na osnovu uvida u način izvršenja ovog drugog krivičnog dela, imala razloga da veruje da je i prethodni zločin, silovanje i ubistvo Helge Čevari, izvršila ista osoba, DNK profil Skendera Mehmetija je upoređen sa DNK profilom napadača na Helgu Čevari. Na osnovu podudaranja ova dva DNK profila Skender Mehmeti je osuđen na dugotrajnu zatvorsku kaznu. Papirići koji su pronađeni na mestu zločina ubistva i silovanja Helge Čevari sadržali su, između ostalog i ime Skendera Mehmetija.

Od tada do danas, DNK laboratorija Instituta za sudsku medicinu obavila je DNK analize u 595 različitih parničnih i krivičnih predmeta u kojima je, između ostalog suđeno i za najteža krivična dela, kao što su ubistvo Ivana Stambolića, pokušaj ubistva Vuka Draškovića u Budvi, napad iz raketnog bacača na gradilište hotela Splendid u Budvi i mnogim drugim.